

הדס עפרת אמן מופע

בעקבות 'אמן התענית' מאת פרנץ קפקא

אמן מופע

הדס עפרת, כתיבה וביצוע
נעמי יואלי, דרמטורגיה
חיים פרמונט, מוזיקה
טלי קרק, קריאה (מוקלטת)
נטליה רוזנטל, עיצוב אביזרי לבוש
דניאל גמליאלי, עיצוב קופסה שחורה
הילה פלשקס, עיצוב טקסט המופע וקריאה (חיה)

תפקידים: הדס, מספר, מורה, אמן רעב, שוטה.
כל התפקידים מגולמים על ידי פרפורמר יחיד, להוציא הרפליקות
של האמן שקולו מוקלט.
כל הטקסטים המוטים - italic - שייכים לעיבוד של עפרת לסיפור
"אמן התענית" מאת פרנץ קפקא.

הדס: (מנשים שקית ניילון, מנפח ומרוקן אותה לסירוגין)
דמיינו ארגז עץ שמיועד לשילוח אובייקט אמנותי יקר-ערך
לחו"ל (מורה על הקופסא השחורה שמוצבת במרכז החלל).
ממדי הארגז מטר על מטר על מטר עשרים גובה. מוטבעים
עליו שם המוזיאון השולח, שם הנמען, סימוני תקינה כמו
זוג חצים המורים על כיוון הרמה ושינוע, גביע יין מזכוכית
סדוקה – זהירות שביר! שתי כפות ידיים שנושאות קופסא
עם או בלי הכיתוב: handle with care.

HANDLE WITH CARE

"אנחנו עושים הכל על מנת להבטיח שכל יצירה תגיע
ליעדה בדיוק במצב שבו יצאה לדרך. בין אם מדובר
ביצירה בודדת או בתערוכה שלמה, בין אם מדובר
במיניאטורה או פסל ענק, שיטת הטיפול והשינוע שלנו
הינה אמנות בפני עצמה [...] הצוות המקצועי שלנו יארוז
במיומנות ובזהירות את היצירה שלך [...] באריזה ייעודית
שתתאם באופן אופטימלי לאתגרי הדרך של היצירה."
מתוך האתר של חברת גלובוס לשילוח בינלאומי. מצורפת
תעודת משלוח של עמיל המכס בתוך כיס ניילון.
דפנות הארגז מרופדות בספוג אפור, ובתוכו יושב אדם.

מספר: בשבתו חיזור על גבי הקש הפזור על רצפת הכלוב, לבוש חולצת טריקו שחורה שמבליטה את צלעותיו, אמן הצום מניד לפעמים את ראשו לעבר הצופים בנימוס-פה. יש והוא מושיט את זרועו מבעד לסורג, כדי למשוך תשומת לב או כדי שימששו את רזונה, ואחר כך חוזר ומתכנס כולו בעצמו ושוב לא שם לב לשום אדם ולשום דבר, אף לא לצלצול השעון, שחשיבותו כה רבה בשבילו, אלא יושב ומישיר מבט בעיניים עצומות לפחצה. השעון וקצרת מים הם האבזרים היחידים בכלוב. לעתים רחוקות הוא נופע מעט מים או רק טובל בהם את אצבעו כדי ללחלח את שפתיו.

הוא ניצב בודד מנגד. ככל שיגביר את קולו ויחריף את הפעולה שלו הוא ילך ויסתגר בתוך עצמו. לכאורה הוא עיקש וקשה כאבן, אבל כל מי שיתבונן בו לעומק יבחין עד כמה בתוך-תוכו הוא פגיע ורך.

מורה: בשרוצים לתאר כושר ביצוע של אדם או יכולת פעולה של מבשר, משתמשים במונח "פרפורמנס". המונח "performance art", ובתרגום ליטרלי - אמנות המופע, מתייחס לנוכחות הפיזית של אמן שמעניק לגופו הפרטי והאינטימי מעמד ציבורי. המעמד משיל ממנו כל בושה. הוא מציג את עצמו לראווה, והפעולות שהוא מבצע במרחב הציבורי הן בעלות הקשר פוליטי, כי הציבורי הוא פוליטי. אמן המופע אינו מופיע כאדם פרטי או כשחקן שמגלם דמות במחזה. הוא לא מבקש להפגין את היכולות שלו; הוא חושף אותן.

מספר: הצופים מתקבצים סביב הכלוב באקראי, תוהים למה הוא עושה זאת לעצמו? אחדים בוחנים אותו בשבע עיניים רק כדי לוודא שלא יבוא דבר מאכל אל פיו, ולו בסתר. אין דבר שמורם לו עיניו גדול מזה. הוא מעדיף צופים נאמנים שיושבים בצמוד לכלוב. הוא מוכן לכך שיכוונו אליו פנס. האור המסנוור לא מפריע לו כלל; בלאו הכי מפאת הרעב הוא שרוי בקהות חושים, ואין סיכוי שהאור יחדור אליו.

לכאורה רק הוא יכול היה להיות צופה מרוצה מעצמו, אבל האמת היא שהאמן לעולם אינו מרוצה, ולעולם לעולם לא יהיה מרוצה. חוסר סיפוק מכרסם בו כמו חולד ענק.

הנִשְׁמָה

הדס: את העיבוד לסיפור "אמן התענית" מאת פרנץ קפקא העליתי לפני 45 שנים בפסטיבל עבו הראשון לתיאטרון ישראלי אחר. "אמן התענית" בתרגומו של ישורון קשת, "אמן הצום" בתרגומה של ענת פרי. הסיפור פורסם לראשונה בשנת 1922 בשם "אמן רעב" - Ein Hunger-Künstler - אמן ללא ה"א הידיעה, כלומר כל אמן או סתם אמן... המחשבה הראשונה שלי הייתה על מופע משך... רציתי לבצע את ההצגה במשך 40 יום, כמניין ימי הצום של האמן, בלי להיות מודע לכך שאני חוצה את הגבול מתיאטרון לפרפורמנס.

הדס: לפני כעשר שנים, במסגרת אירוע של במת מיצג בתחנה המרכזית החדשה של תל אביב, הסתגרתי בתוך ארגז עץ שקיבלתי ממוזיאון ישראל. שני טכנאים סגרו עלי את דפנות הארגז והדקו אותם בעזרת ברגים. לאחר מכן הם חיברו לארגז מוטות גמישים מפברגלס שבקצותיהם נמתחו מיתרים. הארגז היה לכלי נגינה מאולתר. נגנית הוויולה, אילת לרמן, ניגנה בקשת על המיתרים תוך שאני ישוב מכונס בתוך הארגז. דמיינו את החוויה של להיות בתוך תיבת תהודה. הגוף רוטט מתנודות המיתרים שבכרוכים סביבו כמו עצבים חשופים.

הדס עפרת ואילת לרמן, Go to Hell Euridice, 2014, תיעוד מופע ממצלמת אבטחה בתחנה המרכזית החדשה בתל אביב

תאמינו לי, מעולם לא סבלתי מקלסטרופוביה, אבל אין דרך אחרת לתאר את זה. כל התסמינים הורו על התקף חרדה: זיעה קרה, דופק מואץ, קשיי נשימה. עברו לא יותר משתיים שלוש דקות עד שלא יכולתי יותר. דפקתי על דפנות הארגז כדי שיפתחו לי.

תנו לצאת!

כשתיעוד הווידאו הורד ממצלמת האבטחה של התחנה המרכזית החדשה בתל אביב נדהמתי לגלות שהחזקתי מעמד שתיים-עשרה דקות. וזה מלמד על ההבדל בין הזמן האובייקטיבי, "האמיתי" כביכול, לבין זמן מופע. "זמן מופע הוא זמן אינטנסיבי. מצבי סף מתאפיינים בעוצמה כזו. דומה שניתן לבדוד את הרגעים הייחודיים האלה בתוך קפסולות שקופות. הם מייצגים נקודת מפנה. הם מהווים רסיסי חיים שכמו קפאו מלכת."¹

משמאל: צילום עצמי בארגז העץ, פעולת הנשמה

¹הדס עפרת, מציאות רבה מדי – על אמנות המופע, הקיבוץ המאוחד, תל אביב, 2012, עמ' 104

הנִשְׁמָה

מורה: לארגז, כמו לכל קופסה, יש מעמד טקסי, אוטונומי, הרמטי. החלל שאצור בו הוא קפסולת זמן. גסטון בשלאר טען שמגירות, תיבות וארונות אוֹצְרים בתוכם זיכרון ותבונה²

"אני סבור," הוא כתב, "כי העובדה שקיימת הקבלה בין גיאומטריית התיבה ובין פסיכולוגיית הסוד אינה מצריכה פרשנויות ארוכות³ [...] מי שקובר אוצר נקבר יחד איתו. הסוד הוא קבר, ולא לחינם מתפאר האדם השתקן בכך שהוא לוקח את סודותיו אל הקבר."⁴

רוברט מוריס, קופסה עם
הסאונד של ייצורה 1961

"נצח" - כד אפר תוצרת בית
הלוויות אזורי "בדרכך"

המבט הספק פילוסופי ספק פואטי של בשלאר, בייחוד בהקשר לחלל, פתח בפניי עולם חדש והיווה מקור השראה עבורי. נמשכתי לקופסאות שונות: "Black box", חלל הבמה בתיאטרון המודרני, היה בעיני מושג קסום - לא

² גסטון בשלאר, הפואטיקה של החלל, תל אביב, בבל, 2020 [1957], עמ' 129

³ שם, עמ' 134-5

⁴ שם, עמ' 142

סתם קבוצת התיאטרון שייסדתי בזמנו הייתה קרויה "תיאטרון הקופסה"; כך גם לגבי דימויים כמו "קופסה שחורה" - מכשיר ההקלטה שמוטמן בבלי תעבורה כמו מטוסים ורכבות (שצבעו דווקא כתום זוהר) - "תיבת פנדורה", קופסאות הפתעה... שלא לדבר על כדי אפר וארונות קבורה...

הקישור האסוציאטיבי בין קופסה וקבר מאוזכר רבות בהקשר ללא מודע ולחלימה. לדוגמה, מאיר אגסי כותב בספר אמן משנת 1986: "בליל אמש היה לי חלום רע. ניסיתי לדחוף את החלום לתוך קופסה קטנה. בכל פעם שהחלום נעלם הקופסא נפתחה. בכל פעם שהחלום חזר הקופסה נסגרה שוב. אז הבנתי שזה היה חלום על מוות. הגעתי להבנה זו באמצעות החלום. כשהתעוררתי, יכולתי לזכור את הקופסה הקטנה, לא את החלום."⁵

אם קופסאות אוצרות בחובן משהו עלום וחתום, ונקשרות מן הסתם למוות, כלי קיבול בעלי דופן מעוגלת כמו כדים, קערות וקנקנים, שמשמשים לאגירת נוזלים - ובתנאי שאינם אטומים - נקשרים לחיים. הדוגמה האולטימטיבית היא בִּיצָה - בית גידול; גרעין חיים ששואף לגדול, לבקוע את הקליפה ולצאת החוצה.

תנו לצאת...

הנִשְׁמָה

⁵ יניב שפירא ואורלי גל (עורכים), מאיר אגסי: האם הייתי פה? מבטים. שיחות. מחשבות, משכן לאמנות עין חרוד, 2024, עמ' 121.

כד יין קדם-קורנית
לפנה"ס 625-650

כד יווני בסגנון
גאומטרי, 800-900
לפנה"ס

הדינמיקה הזו – מריק למלא – מעוגנת בפחד המולד שלנו מפני ריק, פוביה הקרויה "אימת החלל הריק" (horror vacui בלטינית).
ולדוגמה, האמנים ביוון העתיקה ביטאו את פחדם מפני הריק בעיטורים על גבי כדים. אין הסבר אחר לדקורטיביות-יתר, לגודש עיצובי, ולשימוש כה מוגזם בצורות מופשטות ובמוטיבים מהחי והצומח על גבי כדים.

וכך גם באמנות בת-זמננו. Mr. Doodle אינו מותיר סנטימטר אחד ריק על כתלי ביתו, התקרה, הרצפה, החפצים, חדר האמבטיה, כולל האסלה, על כיסוי המיטה, על חלוק השנייה של אישתו וכמובן על הפיג'מה שלו. האם מדובר ב- OCD - הפרעה טורדנית-כפייתית - או שהוא מונע מפחד?

ומה לגבי Keith Haring או Yayoi Kusama? יש משהו מטריד במאמץ הזה לצופף כדי לגבור על הריק ולהעלים אותו כאילו הריק הוא ישות חיה ששוכנת בתוך הציור או הכד.

I Weiwei,
Dropping a
Han Dynast
Urn, 1995

האמן הסיני איי ויי וויי ניפץ כד אפר עתיק מתקופת
שושלת האן במאה ה-3 לפנה"ס. למה הוא עשה זאת?
האם את הכד ביקש לנפץ או את מה שבתוכו?
מרטין היידגר יוצר כאן הבחנה מרתקת בין אובייקט
(Sache) לבין דבר (Ding). הכד הוא הדבר, ואם כן, מהו
האובייקט?

"כד ריק הוא פוטנציאל בלתי ממומש. כשאנו ממלאים
אותו, המזיגה נמזגת אל הריק, כלומר אל האין שאחור
בכלי. הדבר (הכד) הוא עטיפה של לא-כלום [...]
כשהצבענו על הריק של הכד כדי להגדיר את פעולתו
במקל, התרנו לצורת הסתכלות פואטית למחצה על
הדברים לבלבל אותנו".⁶

אף אם נניח שלא את הכד עצמו האמן ביקש לנפץ, יש
משהו אלים, שלא נאמר אנרכיסטי ומקומם, בפעולה שלו
שמעמיד אותו כזר, כלא נורמטיבי, כמי שעלול לבקר את
החברה, לערער ולעתים אף לנפץ את הסמלים המקודשים
שלה. הכד, במקרה זה של ויי וויי, הוא מושא התשוקה
ההרסנית שלו.

⁶ Martin Heidegger, Poetry, Language, Thought, translated by
Albert Hofstadter, Harper & Row, New York, 1971, pp. 164-167

"הזר הוא חולם המתנה אהבים עם ההיעדר".⁷ טוענת ז'וליה קריסטבה. ואכן, הכד בסיפור שלנו הוא ביטוי של היעדר. ניפוצו הוא ניסיון לחלץ את הריק הכלוא בתוכו.

הדס: ואמן הרעב? האם גם הוא מתנה אהבים עם ההיעדר, עם התענית שהוא גזר על עצמו? האם התענית אינה הדרך שלו לדכא ולאיין את הגוף, כלומר לנפץ אותו, על מנת לחלץ מתוכו את הריק?

נסה להסביר למישהו את הרעיון הזה שביסוד אמנות הצום...

מורה: הצום שלו הוא לא פעולה של ממש. הפעולה-לא-פעולה שלו סטטית, משעממת, ולמרות זאת, ואולי בגלל זאת, היא רדיקלית, כי זוהי פעולת התנגדות. הצום שלו קורא תגר על יצר החיים. מערער על המקובל. מציב בפנינו מראה הפוכה.

אני לא אמן רעב, גם לא אמן גוף. הגוף שלי אינו קנבס של היצירה שלי. אין לי ענין בעמידה בסבל או כאב. הייתי מגדיר את אמנות המופע שלי כאמנות פעולה. אני בוחר בפעולה, חוזר ומבצע את אותה פעולה שוב ושוב כמכניזם מייגע לכאורה של סדר יום. כשהיא מבוצעת כפעולה רצונית ומודעת היא נטענת, ואז בדרך פלא הפעולה הופכת לתובנה.
Magic.

⁷ ז'וליה קריסטבה, זרים לעצמנו, תרגום הילה קרס, רסלינג, ת"א, 2009, עמ' 18

לדוגמה: במופע "לא בשמים" כרעתי על ברכיי על גבי מראה ענקית והעתקתי בעזרת עפרונות צ'יינה גרף את התקרה המצוירת של בית הכנסת של Horb am Main, גרמניה, שהועבר למוזיאון ישראל לאחר שרובו עלה באש. מקץ עשר שעות נוצר למרגלותי שטיח תפילה למרגלותיי מצויר. אין בפעולה הזו שום ענין, ובטח שלא דרמה סוחפת רגשות עבור הצופים הרבים שהגיעו לארוע. אבל בהתמדה הסיזיפית, בפעולת הכריעה, שלא לומר השתחוויה, היה כוח שנאגר, שהצטבר לתובנה.

מספר: בתחילה היו מקפידים לעדכן את הטבלה במניין ימי הצום, אבל בשבועות האחרונים כבר איש מעובדי היריד אינו טורח לעשות זאת, ולאף אחד לא אכפת. וכשמישהו בכל זאת עוצר ליד הכלוב שלו, תוהה מה האמת במניין ימי הצום, ומפטיר מילה או שתיים בדבר רמאות או אחיזת עיניים, לו, לאמן, זה כבר לא משנה. בתוך תוכו הוא יודע שהוא עושה את מלאכתו נאמנה. מה לשקר ולו, מה לשקר ולאמנותו? העולם הוא שהולך אותו שולל ולא משיב לו כנפולו.

הנִשְׁמָה

זוכרים את הביצה?
במופע ההרצאה "Puppets Die Better" אמן המופע הגרמני, פלוריאן פייזל, שואל שאלות על החיים, ובמעין מסע אל מעבר לחומר הוא בוחן את היחס שבין החי והדומם, ובהקשר אמנותי - the animate and the inanimate. בשיאו של המופע הוא מנפח בלון לממדים עצומים ונכנס לתוכו. האסוציאציה הבלתי נמנעת היא ביציית מופרית, אבל את תפקיד העופר מגלם אדם בוגר.

מוזר, לא?

גבר עירום כלוא בתוך קרום לטקס דקיק. זוהי חוויה מטלטלת של דיסאוריינטציה, מעין מסע קדימה-אחורה בזמן. לחשוב על עוֹבֵר זקן, על ההיפוך הזה של עובר שנולד זקן ועתיד למות כתינוק בן-יומו..
נשמע מוכר? בדיחה? וודי אלן? ואולי "סיפורו המופלא של בנג'מין באטן" (מאת פרנסיס סקוט פיג'רלד, 1922)?

"אני רוצה לחיות את חיי הבאים בהילוך לאחור. אתה מתחיל מת ומסיים עם זה. אחר כך אתה מתעורר בבית אבות ומרגיש טוב יותר כל יום. אתה נזרק החוצה מבית האבות בגלל שאתה בריא מדי, הולך לאסוף את הפנסיה שלך, וביום הראשון שלך בעבודה אתה מקבל שעון זהב ועושים לך מסיבה. אתה עובד 40 שנה עד שאתה צעיר מספיק כדי ליהנות מהפרישה שלך. אתה חוגג, שותה אלכוהול, ובדרך כלל חי בהפקרות, ואז אתה מוכן לתיכון. אחר כך אתה הולך לבית ספר יסודי, אתה הופך לילד, אתה משחק. אין לך אחריות, אתה הופך לתינוק

עד שאתה נולד. ואז אתה מבלה את תשעת החודשים
האחרונים שלך בציפה בתנאים מפוארים כמו של ספא עם
חימום מרכזי ושירות חדרים זמין, חדרים גדולים יותר כל
יום ואז - Voila! - אתה מסיים כאורגזמה!"

מורה: עבשיו ברצינות, חישבו על היפוך נוסף - על תינוק
שנולד בשאיפת אוויר לריאותיו וזקן שהולך לעולמו
בנשיפה, בהתרוקנות; Exhale / Inhale - זה כל הסיפור?

(הקרנת וידאו, "סבא", מוקרן ללא סאונד; משך: 01:37)

הנְשָׁמָה

הדס עפרת, סבא (video art), מוזיאון ישראל, ירושלים, 2006-7

הדס: מובן מאליו שנשימה היא לא כל הסיפור, אבל היא השעון המתקתק. כאמור, חזרה על פעולה, כל פעולה שהיא, כשהיא מבוצעת באופן מודע, היא מעצימה את חווית הקיום. טקטיקה זו מיושמת באמנות המופע, והיא מאפשרת לי למצות את הרגע, לחוות את המציאות באינטנסיביות-יתר, במה שאני מכנה "מציאות רבה מדי". (פרפראזה על מילותיו של ת.ס. אליוט "very much reality").

אמן רעב: (קולו בוקע מתוך הקופסא השחורה בקול אישה) מיצי הקיבה צובטים.

מנחה: (נוחן אל הקופסה) מיצי הקיבה צובטים, אה?

אמן: והעור –

מנחה: העור?

אמן: אתה רואה את הכתמים? אתה חושב שהם רואים את הכתמים

מאיפה שהם יושבים? (המנחה מניד את ראשו בשלילה)

אמן: אז שיתקרבו אלי. (אתנחתא) חשוב שיראו את הכתמים.

מנחה: הם כבר יחליטו בעצמם מה לראות.

אמן: ואם לא יראו, לא יאמינו לי.

מנחה: אני מאמין לך; זה צריך להספיק.

אמן: זה לא מספיק. (אתנחתא) אתה לא הקהל בשבילי.

מנחה: (לקהל) שמעתם? אני לא קהל בשבילו! אני לא קהל בשבילו!

(לאמן) את הסירחון שנודף מכך אני מוכן לסבול, ואני לא...

אמן: הסירחון הוא חלק מהמופע.

מנחה: הקהל בא לראות ולא להריח. (פתיז בושם)

מנחה: אתה לא אוהב את זה? היית מעדיף בושם אחר? אה, אה,

זהירות! להתרחק מהכלוב, גבירתי. שמעת מה שאמרתי, ואני לא אניד

את זה יותר. להתרחק, להתרחק! (מפתיק סוד, לקהל) או שהוא משתגע

או שהוא משקר, אין אפשרות אחרת, ויש לבדוק את העניין מיד.

(פונה לצופה מקרב הקהל) אדוני, אני נכנס עכשיו אל תוך הכלוב ואתה נועל אחרי את הסוגר, אבל מיד! (אירוני) אחרת המופע הזה יהיה אדום מדם. שקט! אף מילה! השיגעון עומד במבחן האמת. שקט מוחלט! אדונים ובירות, כל רחש קל שבקלים עלול להוציא אותי מדעתו. אני עומד להיכנס פנימה.

הנְשָׁמָה

אמן: אסור לך. אתה יודע שאני לא מרשה. סיכמנו שאצום למשך 40 יום ואף מילה על שיגעון. אף מילה!
מנחה: זה לא אני, זה הקהל; הוא רוצה בידור.
אמן: האמנות שלי היא אמנות הצום. שיגעון זה לא אמנות.
מנחה: מי ביקש ממך להשתגע? רק למצמץ קצת בעיניים, להפנין שכואב. אחרת הקהל פשוט קם והולך. הולך. וגם אני סוגר את העסק והולך. (אתנחתא) אז מה אתה אומר? זה לא כזה עניין להשתגע.
אמן: כל העניין זה לשמור על השפיות.
מנחה: (בטון רך) אני פונה אליך בשם החברות. (הצידה) זכותו של בן אדם להיות נאמן לעקרונות שלו... ביננו, יש רגעים בחיים שהייתי מתחלף איתו ומעדיף להסתגר בכלוב, ושיישרף העולם... (מתנער)

אדונים ובירות, הצום נמשך! נגד החוקים ובניגוד לטבע. אם יש רופא בקהל הוא מוזמן לבדוק ולאשר באופן מדעי.
(לאמן) הושט את הזרוע מבעד לסורג!
(המנחה חושף את זרועו ומושיט אותה לעבר הקהל)
הדופק חלש, אך הדם עוד זורם בעורקים. מי שלא מאמין מוזמן לבוא ולמשש.

הדס: "ביצת קולומבוס" הוא הערך האהוב עלי בויקיפדיה: במהלך סעודה לכבוד קולומבוס, שערכו לו בחצר המלוכה הספרדית, טען אחד האצילים הספרדיים בלעג שגילוי איי הודו המערבית אינו אלא דבר של מה בכך, וכי כל אחד יכול היה לעשותו אילו קיבל אוניות ורשות לתור את העולם. הלעג כלפי קולומבוס בא מצד המקורבים לבית המלוכה ובתמיכתם, וזאת במטרה לרכך את עמדתו של קולומבוס במיקוח על ההכנסות הצפויות מהסחר עם הארצות שהוא עשוי לגלות במהלך ההפלגה. קולומבוס הזועף ביקש שיביאו לו ביצה קשה ושאל את הנוכחים מי יוכל להעמידה על חודה. כל מי שניסה נכשל במשימה. אז נטל קולומבוס את הביצה והיכה בה על חודה עד שקליפתה נשברה והחוד השתטח. הוא הצליח להעמיד את הביצה מול עיניהם המשתאות של הנוכחים. "זה הדבר הקל ביותר בעולם. כל אחד יכול לעשות זאת, אחרי שראה איך!", השיב להם קולומבוס. הלקח הוא שאין בעשייה מאומה אלא במחשבה עצמה. אולי כל אחד יכול היה להפליג באוקיינוס ולגלות מקומות חדשים, אך רק קולומבוס הגה את הרעיון לנסות להגיע להודו בהפלגה מערבה, כפי שרק במוחו עלה הרעיון למעוך מעט את הביצה כדי להעמידה על השולחן.

קיימות דרכים נוספות לפתור את השאלה. (מדגים באמצעות ביצה קשה):

1. סיבוב הביצה על צירה יגרום לה לעמוד על חודה (מסובב), ולקוות שזה יצליח.
2. קילוף הביצה מאפשר את העמדתה על הבסיס הרך. (מקלף ומעמיד את הביצה)
3. (אוכל את הביצה)

(שעת לילה)

אמן: שומר! שומר! (אין קול ואין עונה) היי! (דממה) אולי מישהו יועיל להתעורר? היי, שומר! (דממה) הם נטשו את המשמר, הפקירו אותי. אני יכול להתפגר כאן בפנים ואף אחד לא ישים לב. שומר! (דממה) מה אכפת להם בכלל ממני.

מנחה: (אנב אכילת הביצה) אכפת להם ועוד איך. הם נרדמים בכוונה. אמן: בכוונה?

מנחה: בסתר ליבם הם מקווים שתאכל משהו כשהם עוצמים עין.
אמן: (אחוז טירוף) שומר! (אוחז בשבכה ומטלטל אותה) שומר! (נהדף מכותל אל כותל) הצילו, שריפה! הצילו! (דממה) היי! (צונח אל רצפת הכלוב) בואו, בואו. אל תפחדו. בואו התקרבו ושבו פה לידי. שמעו מה שיש לי לספר לכם. אני ראיתי הרבה בחיים שלי מאחורי הסורגים האלה, הרבה דברים מזדרים. בואו שבו איתי והזמן יעבור לכם מהר. (אין תגובה)

אמן: חבר! (המנחה מטה אוזן לעבר הקופסה השחורה)
מנחה: כן, ידידי.

אמן: עשה טובה.

מנחה: רק תבקש... איך אוכל להקל עליך, רק תניד.
אמן: אתה לא מבין. הצום קל פדי. יש להקשות עלי את הפלאכה.
מנחה: אל תבקש להתאכזר אליך עוד.
אמן: אני מבקש חסד.

מנחה: אל תקשה עלי.

אמן: בשם החברות.

מנחה: בשם החברות להתאכזר אליך?

אמן: אולי בשם הקהלה? (מביט סביב, בוחן את הקהל) הקהל רוצה שיקרה משהו. הקהל רוצה להתרנש, לחוש אמפטיה, לרחם עלי. רוצה...
מנחה: הקהל כבר מרוצה.

אמן: (מתוסכל) אבל אני את רצוני עוד לא השבעתי.

מנחה: עזוב אותי במנוחה. אתה לא צופה בהצנה.
מנחה: (מתנתק מהאפן, פונה לקהל) הסחוס יבש, הנוף קורס, הדופק
לא סדיר. זה לא ייקח עוד הרבה זמן.

הנְשָׁמָה

הדס: בעיבוד הבימתי שלי ל"אמן התענית" השוטה מופיע בכל פעם שמצב העניינים נהיה רציני מדי. (חובש כובע של שוטה ימיבינימי עם אזני חמור וכרבלת של תרנגולת) עכשיו הוא נכנס לבמה כשהוא נושא בידו קרטון ביצים. בידו השנייה הוא מחזיק סרט אדום אליו קשורה הנרייטה התרנגולת שמדדה אחריו. הנרייטה הייתה תרנגולת אמיתית. השוטה מניח את קרטון הביצים ובו 40 ביצים בסמוך לכלוב של האמן. הקהל אינו יודע, אבל 39 ביצים יצוקות פוליאסטר. רק ביצה אחת אמיתית, הביצה ה-40, מבושלת. השוטה גוהר מעל הביצים וכמו דוגר עליהן תוך שהוא מקרקר בתרנגולת. כשהוא קם מרבצו, הנרייטה ממהרת ותופסת את מקומו. היא סוקרת את הביצים. כל הביצים נראות לכאורה זהות, אבל הנרייטה מזהה מיד את הביצה הקשה, מנקרת את קליפתה ואוכלת אותה בתאוה. הקהל יצא מגדרו.

(מתקין בתוך פי מִפְשָׁק לחיים" התקן שמשמש בניתוחי פה ולסת, וכופה חיוך מאולץ על פניו)
שוטה: עוד בוקר ועו – (פנהק) ד בוקר ועו – (פנהק) ד בוקר ועוד...
זאת אופרת שהיום (מחשב באצבעותיו) אני איבדתי ת'ספירה. (חובט במצחו) איזה אלוהים זה? מכל דבר שאנחנו לא צריכים נתן לנו שניים. שניים אוזניים. שניים עיניים. שניים ידיים, ודווקא הוא, אם הוא

הדס עפרת, האדם הצוחק, זמן לאמנות, ת"א, 2004; צילום נתן דביר

מתקלקל... (משכל את רגליו כדי לנזק על איבר מינו. מבטו ננעץ בקופסה השחורה. נוחן אליה)

שוטה: אתה עדיין צם? ומתי תפסיק כבר?

אמן: (דיבורו איטי) בבקשה סלחו לי.

שוטה: כמובן, אנחנו סולחים לך.

אמן: תמיד רציתי שתתפעלו מהתענית שלי.

שוטה: אנחנו מאוד מתפעלים ממנה.

אמן: (מתקשה בדיבור) אבל אתם לא צריכים להתפ-פעל ממנה.

שוטה: (מחקה את האמן) אז לא נת-פע-פעל ממנה. (פאזזה) ולמה לא נתפעל ממנה?

אמן: משום שאני מוכ-רח לצום. (פאזזה) לא יכול (פאזזה) א-חרת.

שוטה: ולמה אתה לא יכול אח-ח-חרת?

אמן: כי מעולם, (במאמץ להשמיע קול) מעולם לא יכול-תי למצוא מ-מאכל ערב לחיכי.

שוטה: (נדהם) מ-מ-מעולם?

אמן: ל-לא. אם הייתי מוצא לא הייתי... מטריד... אתכם בכ-לל. (נופח את נשמרתו)

(הקופסה השחורה נפתחת במפתיע במתכונת Jack in the box מתוכה מזדקף ראש קטן של שוטה שחורץ לשון. הדס מסיר את בובע השוטה ואת התקן הפה)

מספר: אלה היו מילותיו האחרונות של האמן. האור בעיניו כבר כהה, אבל עוד השתקפה מן האמונה שהוא בשלו, שהוא לא יחדל לצום לעולם.

לאחר שקברו את אמן הצום וניקו את הכלוב, כלאו בו ברדלס צעיר; חיית-בר פראית. "נוף אצילי זה המצויד בכל הדרוש עד גבול ההתפקעות כמעט, דומה היה כאילו אף את החירות הוא נושא עמו בקרבו; כאילו תקועה לו החירות אי-בזה בין מלענותיו; וחדוות החיים נבעה מתוך לועו בלהט עז" [...]⁹

הדס: האם זכה האמן בחירות?
ונניח שכן, האם זכה בה בחייו או לאחר שהושלכה גבלתו אל מחוץ לכלוב ונקברה?
האם גבלת האמן או גבלת האמנות הושלכה אל הבור?

אמן רעב של קפקא הולך עם העקרונות שלו עד הסוף, עד מותו. זו החירות שלו. לעומתו, אמן המופע מצמצם את המרחק בין האמנות והחיים. הוא עוטה את הדימוי על גופו והולך איתו עד הסף ולא חוצה אותו. הוא אפילו נהנה מזה – ללכת, רצוי יחף, על הסף כמו על חבל מתוח בין שמיים וארץ.

⁹ פרנץ קפקא, אמן התענית, תרגום ישורון קשת, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב, 1967, עמ' 209

הנְשָׁמָה.

(עוצם עיניים ומאמץ את שקית הניילון המנופחת עד תום
אל חזי. האוויר מתרוקן לאיטו)

- סוף -

